

HOOFDSTUK 1 HOMERUS EN HET EPOS

1. HET EPOS

Epen

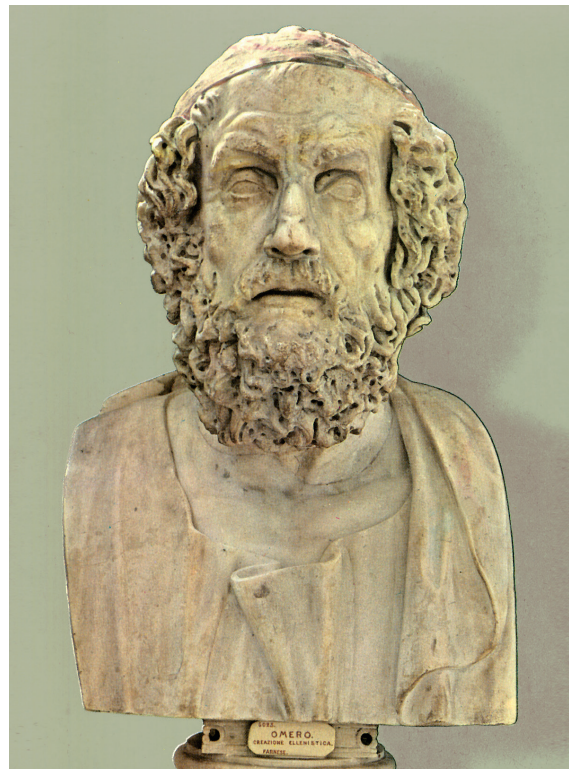
Een epos, ook wel heldendicht genoemd, is een lang, monumentaal gedicht. Het is geschreven in verzen die bestaan uit dactylische hexameters (zie hfdst. 14). Het epos beschrijft roemrijke gebeurtenissen uit een verleden. Deze gebeurtenissen hebben nooit zo plaatsgevonden als ze worden verteld. Ze bevatten misschien wel een historische kern, maar ze zijn uitgebreid en aangedikt met verzonden elementen. Bovendien spelen ook de goden er een belangrijke rol in. Niet alleen sturen zij de handeling, maar zij nemen vaak ook deel aan de handeling. In een epos vormt een held of een stad het centrale thema, waaromheen de gebeurtenissen zijn gegroepeerd. De bekendste en tevens de oudste epen uit de klassieke literatuur zijn de *Ilias* en *Odyssee* die op naam van Homerus zijn overgeleverd.

De *Ilias*

De *Ilias* is 15.000 versregels lang en beschrijft een episode van ongeveer 50 dagen uit het tiende en laatste jaar van de Trojaanse oorlog. Deze oorlog was voortgekomen uit een schoonheidswedstrijd tussen de godinnen Hera, Athene en Aphrodite. Zij wilden weten aan wie van hen de gouden appel met het opschrift 'voor de mooiste' toekwam. Deze appel was door de godin Eris, de Twist, tussen de gasten op het bruiloftsfeest van de godin Thetis en de sterveling Peleus geworpen. Onder leiding van Hermes gingen de drie godinnen naar de aarde, naar Paris, de zoon van koning Priamus. Hij moest beoordelen wie van hen de mooiste was. Omdat Aphrodite Paris de mooiste vrouw ter wereld beloofde, was voor hem de keus niet moeilijk en gaf hij haar de appel. De keuze van Paris zou verstrekkende gevolgen hebben. Hij had één godin gelukkig gemaakt, maar Hera en Athene

diep beledigd. Helena, de vrouw van Menelaüs, koning van Sparta, gold als de mooiste vrouw. Paris schaakte haar en bracht haar naar Troje. Niet veel later trokken de Grieken onder leiding van Agamemnon, de broer van Menelaüs, gezamenlijk tegen Troje op.

Het thema van de *Ilias* is de wrok van de held Achilles jegens Agamemnon, de aanvoerder van het Griekse leger, en de gevolgen van deze wrok voor het verloop van de strijd in het tiende jaar van de oorlog. Zij krijgen ruzie om een buitgemaakt meisje (Briseïs). Deze ruzie loopt zo hoog op dat Achilles weigert om langer aan de strijd deel te nemen. Op verzoek van Achilles' moeder Thetis laat Zeus de Grieken zware verliezen lijden

1.1. Homerus. Romeinse kopie van een Grieks origineel uit de 2de eeuw v.Chr.

1.2. Het Parisoordeel. Hermes brengt de drie godinnen naar Paris. Aphrodite heeft Eros bij zich, achter haar Athene met helm en Hera. Een roodfigurige vaasschildering uit ca. 440 v.Chr.

1.3. Achilles sleept het lijk van Hector om de grafheuvel van Patroclus (rechts). In het midden snelt de godin Iris naar Priamus en Hecabe (links). Patroclus vliegt als schim boven zijn graf. Zwartfigurige vaasschildering uit ca. 510 v.Chr.

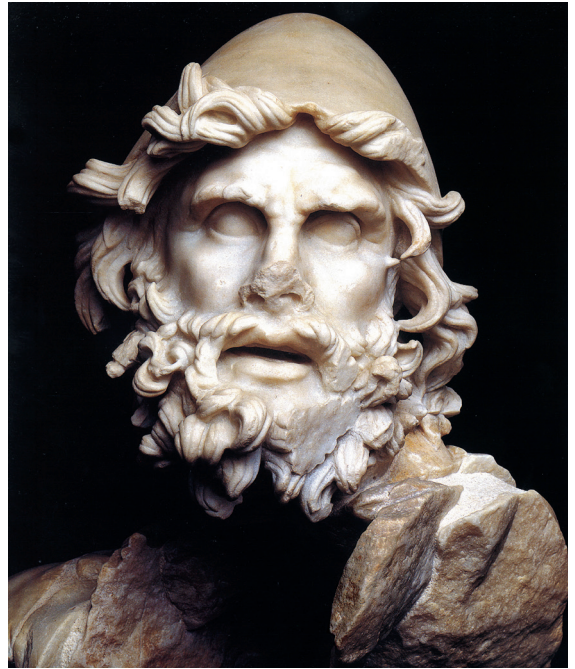
en de Trojanen dreigen de op de kust getrokken Griekse schepen in brand te steken. Patroclus, de vriend van Achilles, krijgt dan van hem toestemming om diens wapenrusting aan te trekken en zo de Trojanen te verdrijven. Zij denken inderdaad dat zij Achilles tegenover zich hebben en trekken zich terug naar de stad. Dan wordt Patroclus door Hector, de aanvoerder van de Trojanen, gedood. De ontroostbare Achilles zet zich over zijn woede jegens Agamemnon heen en hervat de strijd. Hij doodt Hector, bindt hem aan zijn strijdswagen en sleurt hem zo naar het Griekse kamp. Patroclus wordt gecremeerd en om zijn woede te koelen sleurt Achilles het lijk van Hector dagelijks om de grafheuvel van zijn vriend heen. Dan verschijnt Priamus, de vader van Hector en koning van Troje, in het Griekse scheepskamp met een wagen vol geschenken. Hij weet van Achilles het lijk van zijn zoon terug te krijgen. De *Ilias* eindigt met de begrafenis van Hector.

De Odyssee

De *Odyssee*, 12.000 regels lang, vertelt, gedeeltelijk in flashback, de terugkeer van Odysseus, de koning van het eiland Ithaca, van Troje naar huis, alle beproevingen die hij op zijn reis heeft doormaakt, en alle avonturen die hij heeft meegemaakt. Verder verhaalt de *Odyssee* de problemen die hij na thuiskomst moet overwinnen om weer rechtmatig koning van zijn land te worden en om het vertrouwen van zijn vrouw Penelope te herwinnen. Ook de ontwikkeling en de reizen van zijn zoon Telemachus vormen een belangrijke bouwsteen van het verhaal. Deze verschillende verhaallijnen komen samen, wanneer Odysseus en Telemachus elkaar op Ithaca treffen. Het hoofdverhaal speelt zich in 41 dagen af, maar de gebeurtenissen die in het hoofdverhaal zijn ingebed strekken zich uit over wel 20 jaar.

De *Odyssee*, die uit 24 boeken bestaat, laat zich in vier duidelijk te onderscheiden delen indelen.

1. De boeken 1-4: deze boeken gaan voornamelijk over Telemachus, die door de godin Athene aangespoord wordt een reis te ondernemen

1.4. Odysseus. Onderdeel van de enorme beeldengroep in Sperlonga (zie ill. 5.2), kopie uit de tijd van keizer Tiberius naar een Grieks bronzen origineel uit de eerste helft van de 2de eeuw v.Chr.

naar de koningen Nestor en Menelaüs, vrienden van zijn vader, die ook meegevochten hadden tegen Troje en tegelijk met Odysseus uit Troje waren vertrokken. Hij moet bij hen informatie inwinnen over zijn vader.

2. De boeken 5-8: deze boeken vertellen over de avonturen van Odysseus na zijn vertrek van het eiland van Calypso, en zijn aankomst bij de Phaeaken.
3. De boeken 9-12: hierin vertelt Odysseus zelf in flash-back over de avonturen die hij heeft beleefd vanaf zijn vertrek uit Troje totdat hij aankwam bij de nimf Calypso. Zo vertelt hij over de Ciconen en Lotophagen, over zijn avonturen met de Cycloop Polyphemus, over de god van de winden Aeolus, over de Laestrygonen, mensenetende reuzen, over de tovenares Circe en zijn afdaling in de Onderwereld, de veilige tocht langs de Sirenen, over de draaikolk Charybdis en het monster Scylla, over de stomiteit van zijn makkers om de runderen van

Helius, de zonnegod, te slachten, en de storm die al zijn overgebleven makkers de dood injoeg. Hij spoelde als enige aan op het eiland van Calypso, die hem zeven jaar bij zich hield.

- De boeken 13-24: deze vertellen over Odysseus' aankomst op Ithaca, de ontmoeting met zijn zoon Telemachus, de wraak op de vrijers en de hereniging met zijn vrouw Penelope.

Andere epen

Naast de homerische epen zijn er nog meer Griekse epen geweest over andere episoden uit de Trojaanse oorlog of over andere thema's, zoals het Thebaanse koningshuis of de Argonautentocht. Voor de Grieken waren deze epen niet zo maar verhalen, maar golden als een soort geschiedschrijving: ze moesten de herinnering aan hun heroïsche verleden levend houden. Het is logisch dat in deze beschrijving het verleden werd geïdealiseerd: de mannen zijn sterk en edel, de vrouwen mooi en de paleizen groot en schitterend.

De homerische held

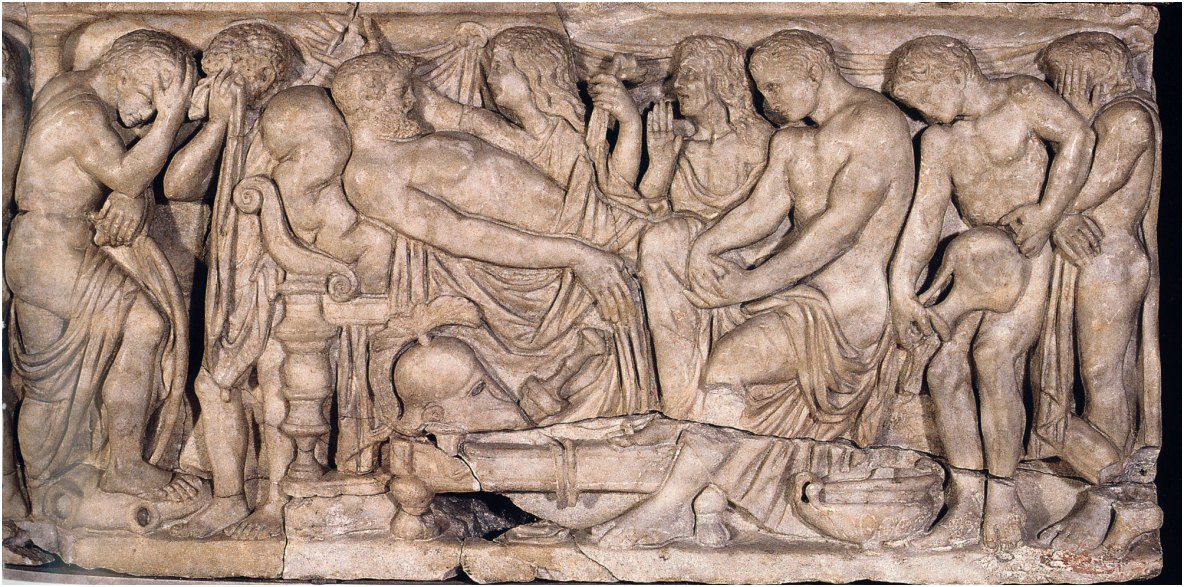
Een van de belangrijke thema's die de *Ilias* en de *Odyssee* verbindt is de rol die de held vervult in de verhalen van beide epen. De moraal van helden is sterk individualistisch en competitief. 'Altijd de beste te zijn en anderen te overtreffen' is het advies van Peleus aan zijn zoon Achilles in de *Ilias* en karakteriseert uitstekend de levenshouding van de homerische helden. Ze zijn vooral geïnteresseerd in hun eigen ambitie, prestige en verlangens. Centraal in hun handelen staat het begrip ἀρετή 'voortreffelijkheid': de helden streven ernaar optimaal te functioneren in wat in hun ogen belangrijk is. Ten eerste is dat op het slagveld. Iedereen probeert te laten zien wat hij waard is als soldaat, als strateeg en als leider. Succes in het gevecht is erg belangrijk. Het gaat erom wat er wordt gepresteerd. Een held wordt beoordeeld naar zijn daden. In de oorlog toont de held zijn kracht, zijn flinkheid, doorzettingsvermogen en behen-

digheid, eigenschappen waarin een held optimaal dient te functioneren. Ook in lichamelijke schoonheid wil een held opvallen. Zijn adellijke afkomst is hiervoor een waarborg. Verder moet de held uitblinken in de vergadering. Hij moet anderen kunnen overtuigen, hij moet schrandere en slim zijn en bedreven zijn in het woord. Al deze eigenschappen worden weergegeven door het woord ἀγαθός; het betekent, toegepast op de held, uitmuntend, goed, bekwaam, dapper en edel van geboorte.

Cruciaal voor de positie van de held is dat zijn ἀρετή door anderen wordt erkend en gewaardeerd. Hieraan ontleent de held zijn prestige (τιμή). Dat is de prijs die hij ontvangt voor zijn superioriteit. Deze waardering kan blijken uit het feit dat de andere helden hem als een gelijke

1.5. Achilles als strijder. Een roodfigurige vaasschildering uit ca. 440 v.Chr.

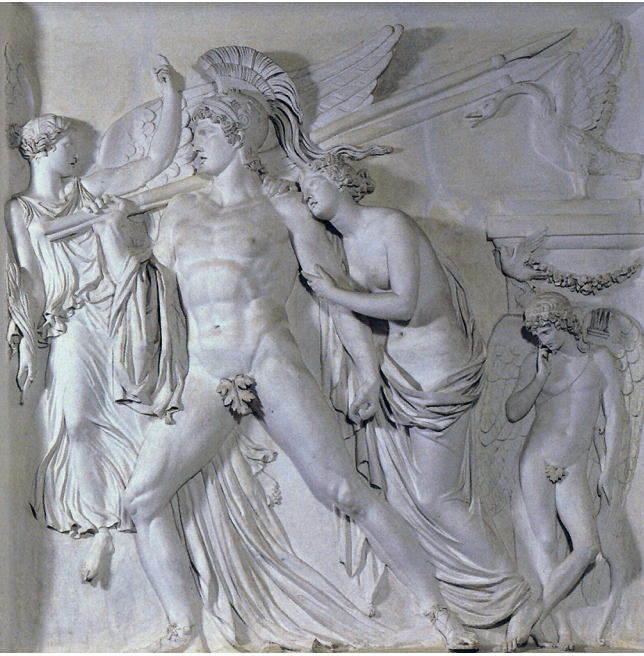

1.6. Achilles treurt bij het lijk van Patroclus. Een reliëf op een Romeinse sarcofaag uit ca. 160 n.Chr.

beschouwen of zelfs tegen hem opkijken, zoals de meesten in Achilles hun meerdere moeten erkennen op het punt van zijn bekwaamheid als strijder. Ook wordt in materiële vorm aan de waardering uiting gegeven, zoals door middel van geschenken of een bepaalde erefunctie. Verder is het deel van de buit dat aan een held wordt toegekend, een afspiegeling van zijn plaats, zijn status en waardigheid te midden van de andere helden. Verwerft een held tijdens zijn leven voldoende prestige, dan kan dat zelfs na zijn dood blijven voortleven als roem (κλέος). Als een held vindt dat hem te weinig 'eer' is toegekend, raakt hij gefrustreerd en dit kan de reden voor hem zijn om zich terug te trekken. Helden zijn in zekere zin gevoelig voor wat andere helden over hem denken en voor de mate waarin zij hem waarderen. Rekening houden met en beducht zijn voor wat een ander over je denkt, noemen de Grieken αἰδώς, dat ook wel wordt weergegeven met 'schaamtegevoel' of 'respect'. Dat anderen de indruk zouden krijgen dat hij een lafaard (κακός) is, doet de held wel een tweede keer nadenken voor hij wijkt voor het geweld van de vijanden en op de vlucht slaat. Men beoordeelt elkaar op daden en niet zozeer op de intenties die men met deze daden heeft. Wanneer

het gedrag van de held wordt afgekeurd en dat verstrekkende of fatale gevolgen heeft, verwijst hij naar de goden. Zij zouden hem hebben misleid en zijn verstand hebben verbijsterd. Het geeft aan dat de held zijn eigen gedrag niet meer goed begrijpt. Deze 'verblindings' veroorzaakt door de goden noemt Homerus ἄτη, die hij zelfs als een godin voorstelt.

Roem van de ene strijder vereist in de oorlog echter de dood van een andere. De dichter/verteller heeft ook veel oog voor het verdriet en het leed dat oorlog teweegbrengt. Zo zijn de beschrijvingen van de gevechten vaak erg expliciet, waarbij geen enkel gruwelijk detail van de wijze waarop een Griek of Trojaan wordt gedood, onvermeld blijft. Er zijn talloze anonieme doden in de *Ilias*, maar ook de dood van vele helden, van wie de naam wordt vermeld, wordt met grote precisie beschreven. Maar een oorlog brengt onvermijdelijk een onbeschrijfelijk verdriet met zich mee. Het verdriet van Achilles om de dood van zijn boezemvriend Patroclus is zeer groot. Hij verliest een vriend die hij liefheeft als zijn eigen leven. Hij is vastbesloten zijn vriend, wiens dood volgens hem erger is dan die van zijn vader en zoon, te wreken en Hector te doden. Ook de dood van deze held veroorzaakt

1.7. Hector verlaat Andromache en trekt ten strijde.
Een marmeren reliëf van Valerio Villareale uit ca. 1815.

bij zijn ouders, vrouw en andere familieleden een ontroostbaar verdriet. De verteller weet dit verlies in al zijn gruwelijkheid en dramatiek tot leven te brengen. De dichter ziet dat er in een oorlog winnaars en slachtoffers zijn, en dat roem en dood onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn.

Hierboven is vooral gesproken over helden, de mannelijke strijders die centraal staan in de oorlog. Toch besteedt de dichter in de epen ook veel aandacht aan de vrouwen die met deze strijders verbonden zijn. Zij nemen niet deel aan de strijd, maar ervaren wel de gevolgen ervan. In het zesde boek van de *Ilias* probeert Andromache, die al door toedoen van Achilles haar vader en broers is verloren, Hector, haar echtgenoot en de man bij wie zij een zoon heeft, te overtuigen niet de strijd in te gaan. Ze voorvoelt dat het slecht met hem gaat aflopen. Ze probeert medelijden op te wekken en houdt hem voor, wie haar en hun zoon moet beschermen, als hij er niet meer is. In de *Odyssee* speelt Penelope een zeer belangrijke rol. De verteller maakt haar handelen tot een onderdeel van de plot. Ze weet in haar slimheid de vrijers jaren

voor de gek te houden en te voorkomen dat zij gedwongen wordt met een van hen te trouwen. De relatie met haar zoon, die bij de terugkomst van Odysseus op Ithaca een volwassen jongen is geworden, is complex. Het ene moment is zij boos op hem, omdat hij niet in staat is de vrijers uit het paleis te weren. Hij ergert zich aan zijn moeder dat zij zo koel en gevoelloos reageert op het bericht dat Odysseus in het paleis is. De verteller heeft oog voor haar verdriet dat Odysseus na al die jaren niet is teruggekeerd naar zijn huis. Op zwakke momenten wanhoopt ze en meent ze dat hij inmiddels gestorven is. Toch komen er berichten dat hij niet is gesneuveld en dat hij zal terugkeren. Ze wordt verscheurd tussen vertrouwen en fatalisme. Zelfs als Euryclea haar vertelt dat hij is teruggekeerd, blijft ze onzeker. Ze kan het niet geloven. Ze blijft gereserveerd tegenover hem, totdat hij haar het geheim van hun bed heeft verteld.

1.8. Odysseus en Penelope. Een reliëf uit Melos uit ca. 460 v.Chr.

2. ONENIGHEID OVER HOMERUS EN ZIJN EPEN

Homerus

Het enige wat we met zekerheid over Homerus weten is zijn naam. In de Oudheid bestond een traditie dat hij in de negende eeuw in Smyrna (= Izmir) aan de westkust van Klein-Azië (het huidige Turkije) was geboren, later op het eiland Chios had gewoond en op het eiland Ios zou zijn gestorven. Hij zou volgens de traditie eerst de *Ilias* en pas op latere leeftijd de *Odyssee* hebben gemaakt. Over de persoon van Homerus is verder niets bekend. Tegenwoordig gaan de meeste geleerden ervan uit dat hij aan het einde van de achtste eeuw heeft geleefd op een eiland in het oosten van de Egeïsche Zee of aan de westkust van Klein-Azië. Of hij zowel de *Ilias* als de *Odyssee* heeft gedicht, is onzeker, maar er zijn eigenlijk geen doorslaggevende redenen om de bijna unanieme mening in de Oudheid, dat hij beide epen heeft gecomponeerd, in twijfel te trekken.

De homerische kwestie

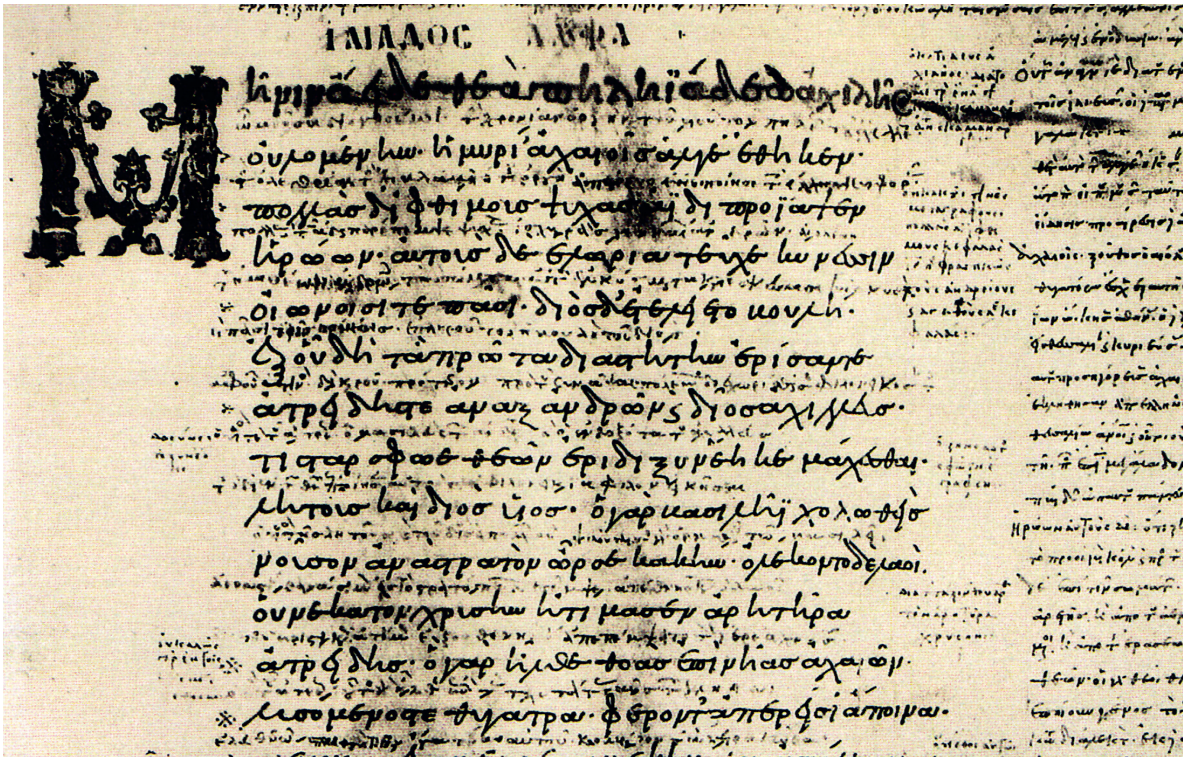
Het gebrek aan gegevens over Homerus en over de totstandkoming van de *Ilias* en de *Odyssee* heeft aanleiding gegeven tot de zogenoemde *homerische kwestie*. Sinds de 18de eeuw heeft men zich afgevraagd of de gedichten zoals wij die over hebben en die op naam van Homerus staan, wel door één dichter zijn gemaakt. Er waren geleerden die op grond van inconsistenties en logische tegenstrijdigheden in de tekst van mening waren dat beide epen een samenvoegsel waren van kleinere verhalen. Sommigen dachten dat beide epen oorspronkelijk uit een basisverhaal (een Achillesverhaal/een thuiskomst-verhaal) bestonden en dat latere dichters er nieuwe verhalen aan hebben toegevoegd. Anderen gingen ervan uit dat één dichter verscheidene, kortere verhalen tot een lang verhaal heeft samengevoegd. In ieder geval waren de *Ilias* en *Odyssee* in hun ogen een amalgaam (mengsel) van kortere, onafhankelijk van elkaar bedachte verhalen van verschillende dichters. De geleerden die deze theorie aanhingen, stelden zich ten doel

1.9. Homerus. Romeinse kopie van een Grieks origineel uit de 2de eeuw v.Chr.

om uit het hele werk de verschillende ‘handen’ (het werk van andere dichters) te lichten (*ἀναλύειν*) en te reconstrueren wat de oorspronkelijke versie was. Deze onderzoekers worden daarom de *Analytici* genoemd.

De tegenstanders van deze *Analytici* zijn de zogenaamde *Unitariërs*, die ervan uitgaan dat de *Ilias* en de *Odyssee* zoals deze tot ons zijn gekomen, elk een eenheid vormen en zo’n sterke samenhang vertonen dat ze door één briljante dichter zijn gecomponeerd. Aanvankelijk legden de *Unitariërs* het af tegen de harde argumenten van de *Analytici*, maar tegenwoordig gaat men er in het algemeen vanuit dat aan beide epen een zorgvuldig opgebouwde structuur ten grondslag ligt, die door verhaaltechnische middelen tot een eenheid is geworden. Deze wetenschappelijke controverse tussen de *Analytici* en de *Unitariërs* noemen we de *homerische kwestie*.

1.10. Een handschrift uit de 10de eeuw met de Ilias van Homerus uit de San Marco-bibliotheek in Venetië. Eromheen en tussen de regels staan commentaren (scholia) die teruggaan tot de 2de eeuw v.Chr.

Milman Parry

Bovendien versterkten nieuwe inzichten over het ontstaan van het epos de positie van de Unitariërs. Deze inzichten werden voornamelijk gegeven door het onderzoek van de Amerikaan Milman Parry in de dertiger jaren van de vorige eeuw. Hij ontdekte dat de vaak herhaalde vaste woordverbindingen bij Homerus een veel fundamentele functie hadden dan men tot dan toe had vermoed. Zo bleek dat er voor iedere belangrijke god of held een zogenaamde formule bestond om een bepaalde ruimte in het vers te vullen. Deze formule bestond vaak uit een eigenaam en bijvoeglijk naamwoord, zoals δῖος Ἀχιλλεύς ‘de edelgeboren Achilles’. Maar voor een andere plek in het vers gebruikte de dichter een andere combinatie zoals πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς ‘de snelvoetige Achilles’. Het epos van Homerus had door het veelvuldig gebruik van deze vaste structurelementen een

formulair karakter gekregen. Door een vergelijking met de nog levende traditie van de Joegoslavische epiek, die dezelfde kenmerken vertoonde als de epen van Homerus, liet Parry overtuigend zien dat dit formulaire karakter te maken had met het feit dat epische poëzie werd voorgedragen en mondeling werd geïmproviseerd (over het gebruik van formules zie paragraaf 5). Zangers zouden met behulp van vaste structurelementen improviserenderwijs telkens iets andere versies van bekende verhalen hebben gebracht. Homerus zou zo’n zanger geweest kunnen zijn. Volgens Parry’s theorie vormen de Ilias en de Odyssee het eindpunt van een eeuwenlange mondelinge overlevering. Omdat deze theorie een goede verklaring biedt voor bijvoorbeeld het formulaire karakter van het epos en voor het voorkomen van taalelementen uit verschillende dialecten en tijdspannen, is zijn theorie algemeen aanvaard.

3. DE GESCHIEDENIS VAN HET EPOS

Beroepszangers

Het homerische epos is een eindproduct van een lange traditie van orale (mondelijke) zangkunst. Deze traditie van de epische zangkunst is in de Myceense tijd (in de 14de eeuw v.Chr., en wellicht eerder in de 16de eeuw) ontstaan. Rondtrekkende beroepszangers (αοιδοί) droegen onder begeleiding van een snaarinstrument epische gedichten voor aan vorstenhoven en bij religieuze feesten. Na de vernietiging van de Myceense burchten (ca. 1200) en het binnendringen van de Doriërs op de Peloponnesus (ca. 1100) is deze zangkunst op de Peloponnesus verloren gegaan. Zij heeft zich echter in het noorden van Griekenland voortgezet bij de stam van de Aeoliërs, die haar vervolgens hebben meegenomen naar de westkust van Klein-Azië, toen zij daar tegen 1000 v.Chr. nieuwe steden ten zuiden van Troje stichtten. Men kan zich voorstellen dat de verhaalstof over de Trojaanse oorlog bij hen geliefd was, omdat het een onderdeel vormde van de geschiedenis van hun volk. Aeolische zangers hebben dan ook de epische traditie verder ontwikkeld.

De epische kunsttaal

Het homerische dialect is echter voornamelijk Ionisch, het dialect van de Ioniërs, die zich ook op de westkust van Turkije en op de eilanden Chios en Samos hadden gevestigd. Deze kolonies lagen ten zuiden van die van de Aeoliërs en zijn niet veel later, omstreeks 1000 v.Chr. gesticht. Ionische zangers hebben dan ook de traditie van de Aeoliërs voortgezet. Homerus was zo'n Ionische zanger. Het is goed mogelijk dat Homerus de epische kunst van Aeolische zangers heeft geleerd door naar hun voordrachten te luisteren. De Ionische zangers en met name Homerus hebben vervolgens de taal die de Aeolische zangers voor hun epische gedichten gebruikten, in het Ionisch overgezet voor zover de metrische structuur dit toeliet. Niet alle oudere taalvormen konden namelijk wegens hun metrische structuur zomaar worden 'gemoderniseerd'. Zo ontstond wat we tegenwoordig de epische kunsttaal noemen: een taal die niet met enig gesproken dialect overeenkomt, maar die elementen uit verschillende dialecten en uit verschillende perioden in zich verenigt (zie ook pag. 19 e.v.).

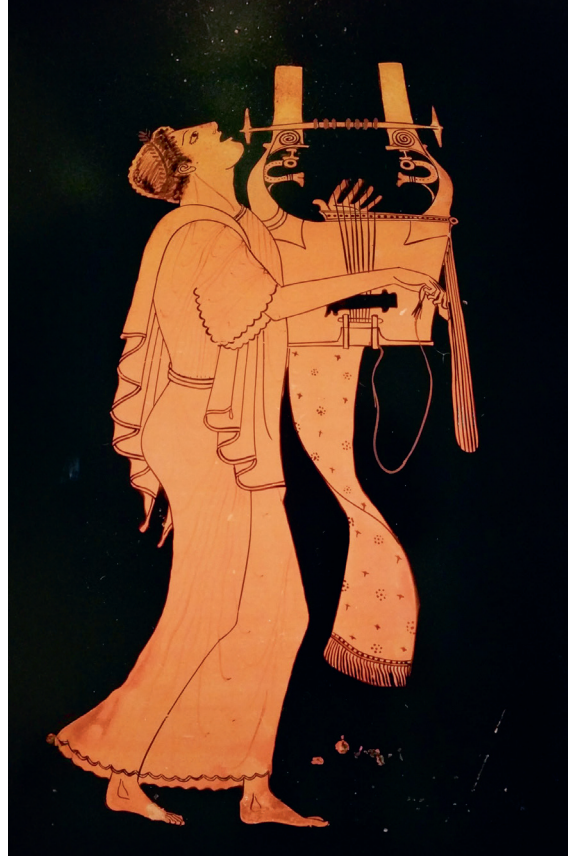
1.11. De αοιδός. Demodocus zingt over de ondergang van Troje aan het hof van de koning der Phaeaken. Odysseus rechts kan zijn tranen niet bedwingen. Tekening van John Flaxman (1755-1826).

We vinden in de epische taal van Homerus dus drie belangrijke dialecten terug: het Myceens, het Aeolisch en het Ionisch. Toen de epische traditie van de Myceense op de Aeolische zangers overging, werden formules zoveel mogelijk ‘geaeoliseerd’, maar een aantal Myceense elementen bleef bewaard, omdat de Aeolische equivalenten niet in de metrische structuur van de formule pasten. Evenzo hebben de Ionische zangers, en vermoedelijk met name Homerus, later de Aeolische formules in het Ionisch omgezet, maar moesten om metrische redenen een aantal Aeolismen handhaven.

Het alfabet

Tussen 1000 en 800 v.Chr. hebben de Grieken via hun handelscontacten en ten behoeve van hun boekhouding het alfabet van de Feniciërs overgenomen. Aanvankelijk werd het nieuwe schrift alleen voor boekhouding gebruikt. Waarschijnlijk waren het de inwoners van Euboea, een in die tijd welvarende streek, die het voor het eerst gebruikten. Vanaf Euboea heeft het zich verder over de rest van Griekenland verspreid. Het is waarschijnlijk dat Homerus tijdens zijn verblijf op Euboea, waar hij voor de plaatselijke vorsten optrad met de voordracht van zijn epen, vertrouwd is geraakt met het nieuwe schrift en ervan gebruik heeft gemaakt bij het dichten.

Er is veel discussie over de vraag in hoeverre de introductie van het alfabet een rol heeft gespeeld bij het op schrift stellen van de homerische gedichten, door Homerus zelf of door anderen. In ieder geval zullen de *Ilias* en *Odyssee* hoogstwaarschijnlijk nog tijdens het leven van de dichter zelf zijn opgeschreven. De kwaliteit van beide epen is namelijk zo hoog dat zij wel door één talentvolle dichter lijken te zijn samengesteld. Een mogelijkheid is dat Homerus zijn verzen als het ware dicteerde aan een schrijver. Dit betekent dat de ervaren zanger de tijd had om na te denken over het vervolg, omdat de schrijver de gediceerde verzen niet op spreeknelheid kon noteren. Wellicht heeft de dichter zo zijn epos verder kunnen perfectioneren.

1.12. Het optreden van een rapsode. Een roodfigurige vaas-schildering uit ca. 490 v.Chr.

Rapsoden

Nadat de *Ilias* en de *Odyssee* waren gecreëerd en opgeschreven, was de vraag om vooral deze teksten voor te dragen zó groot dat de creatieve dichters van de Griekse orale traditie geleidelijk aan tot reciteerders van een vaste tekst zijn geworden, de zogenoemde rapsoden (= ῥαψωδοί). Er werden ook wedstrijden georganiseerd in het voordragen van teksten uit de *Ilias* en *Odyssee*. Zo ontstond er behoefte aan een standaardtekst. Voor deze rapsodenwedstrijden tijdens het feest van de Panathenaeën in de stad Athene is in de zesde eeuw op initiatief van de Atheense tiran Pisistratus een definitieve tekst vastgesteld. Pas later, in de Hellenistische tijd (derde eeuw v.Chr.) hebben geleerden van het Mouseion, de universiteit in de stad Alexandrië in Egypte, de *Ilias* en *Odyssee* ieder in 24 ‘boeken’ verdeeld. Ieder ‘boek’ heeft de lengte van een handzame papyrusrol. In die tijd is men ook begonnen Homerus uitvoerig te bestuderen en te commentariëren.